

УДК 316.42:752

DOI 10.35423/2078-8142.2024.1.1.2

С. П. Балінченко,
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії,
Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича,
м. Чернівці, Україна
e-mail: sp.balinchenko@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8345-0522>

МІГРАЦІЙНІ ВИМІРИ РЕЗИЛІЄНТНОСТІ: УКРАЇНСЬКИЙ «СТІКС» МОРАЛЬНОЇ УДАЧІ

Заплановані зміни в українському законодавстві щодо проходження військової служби, мобілізації та військового обліку передбачають позначити статус «громадян України, що ухиляються від взяття на військовий облік» під час дії правового режиму воєнного стану. У цій статті, у форматі мисленнєвого експерименту, запропоновано до обговорення приклад застосування концептів моральної удачі й резилієнтності до моделювання інтенціонально-каузальної структури парадоксальних ситуацій нелегальної міграції військовозобов'язаних громадян України за кордон з метою ухилення від мобілізації і уникнення ризиків, пов'язаних з участю в бойових діях, що завершилися загибеллю суб'єктів через вплив зовнішніх обставин під час міграції. Зважаючи на комплексний екзистенційний, соціально-філософський (міграційний), деонтичний і етичний характер проблематики, ухилення військовозобов'язаних громадян від виконання громадянського обов'язку і нелегальну міграцію під час фази ескалації війни і загальної мобілізації в умовах особливого періоду розглянуто в контексті сучасних дискусій щодо військової некрополітики, ціннісних підстав резилієнтності як відповідальності за наслідки і здатності до опору в складних умовах, а також морально-етичного контексту звинувачення і виправдання дій в умовах моральної удачі.

Ключові слова: резилієнтність, моральна удача, міграція, біополітика, некрополітика, мобілізація в Україні.

Визначення стійкості в умовах війни асоціюється з явищем «гуртування навколо прапора» (rally-'round-the-flag [6]) – проявом патріотизму як реакції населення на кризові обставини, що, зокрема, засвідчує не лише підтримку дій уряду, а й такі важливі індикатори, як соціальна згуртованість населення і здатність до спротиву [8; 10; 13; 14].

Від початку фази повномасштабного вторгнення в російсько-українській війні у лютому 2022 р. зафіксовано смерть не менш двох десятків військовозобов'язаних громадян України під час спроби негального перетину українсько-румунського кордону в районі річки Тиса з метою ухилення від мобілізації, і, з урахуванням змін у законодавстві щодо мобілізації, ці дані можуть виявитись не остаточними. Переміщення з метою ухилення від мобілізації як не-патріотична стратегія громадян в умовах війни потребує комплексного аналізу в кількох аспектах: нормативно-правовому, аксіологічному і соціально-філософському (міграційні студії), а також визначення наявних і моделювання майбутніх викликів, актуалізованих застосуванням такої стратегії окремими військовозобов'язаними громадянами, щодо стійкості населення України впродовж дії особливого стану.

Нормативно-правовий контекст України з 2014 р. дає уявлення про законодавчі підстави мобілізації і очікування від воєннозобов'язаних громадян. Відзначимо, що окупація української території розпочалась 20 лютого 2014 р. зі збройної агресії РФ у Криму, втім до повномасштабного російського вторгнення воєнний стан в Україні було введено лише одноразово, на 30 діб у 10 областях України в 2018 р., в якості реакції на інцидент із захопленням російськими військами в полон 24 українських моряків [23, с. 24]. Від 24 лютого 2022 р. в Україні діє «особливий період», що, за Законом «Про оборону України», передбачає прийняття рішень щодо мобілізації і «настає... з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і

частково відбудовний період після закінчення воєнних дій» [18]. Наразі обговорюються і редагуються зміни до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку», що передбачає адаптацію до умов воєнного стану чинних законів України, серед яких закони України «Про військовий обов'язок і військову службу» [15] та «Про мобілізаційну підготовку і мобілізацію» [17], які забезпечують виконання ст. 65 Конституції України щодо законних підстав військової служби, а також визначення захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України в якості обов'язку громадян України [19]. Важливо також уточнити, що після набрання чинності Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку» у правовому полі з'явиться на офіційному рівні оцінка ухилення від мобілізації: крім визначення (не)придатності громадян до військової служби комісія з питань взяття на військовий облік має отримати повноваження на направлення до відповідних правоохоронних органів матеріалів на громадян України, які ухиляються від взяття на військовий облік.

Серед дискусійних аспектів ухилення від мобілізації шляхом незаконного перетину кордону, що потребують осмислення в контексті філософської проблематики, слід виокремити: 1) екзистенційний – з огляду на граничність ситуації участі у бойових діях у термінах життя і смерті, а також у встановленні ієрархії сенсів і цінностей під час вибору стратегії виживання; 2) соціально-філософський (міграційний) – з урахуванням вибраного особами статусу нелегального мігранта замість виконання обов'язку громадянина; 3) деонтичний, що припускає не лише розгляд інтенціонально-каузальної структури (наміру-дії-наслідку), а й оцінку відповідальності особи на кожному з цих щаблів; та 4) етичного – з огляду на моральне виправдання чи засудження обраної стратегії, оскільки, як відзначав Сократ (у переказі Платона, в «Апології Сократа»), «уникнути смерті неважко... куди важче уникнути ганьби, бо вона мчить швидше за смерть [20, с. 48]».

Зокрема, метою цієї статті є аналіз морально-етичного контексту й інтенціонально-каузальної структури ухилення військовозобов'язаних громадян від виконання громадянського обов'язку під час фази ескалації війни і загальної мобілізації в умовах особливого періоду (воєнного стану).

Новизною такого дослідження є розгляд нелегальної міграції, з огляду на один з аспектів реакції населення на мобілізаційні процеси в Україні під час війни, а також уточнення понять «докастична резилієнтність» і «моральна удача», в контексті військової некрополітики і актуальних змін в українському законодавстві стосовно мобілізації й військового обліку. Водночас, слід уточнити обмеження даного дослідження, адже групу військовозобов'язаних громадян звужено до осіб, що обирають стратегією виживання не ефективний опір агресору, а ухилення від мобілізації шляхом нелегального перетину кордону і виживають (чи – ні) вже внаслідок прийнятого рішення про ухилення, а не участі у бойових діях. Етичний контекст моральної удачі у статті також звужено до ситуативного характеру моральної удачі, за Девідом Єнохом та Єгудом Гуттелем [1, с. 5], оскільки обставини поза контролем особи втручаються у сценарій до остаточної реалізації морально сумнівного вибору (ухилення від громадянського обов'язку). Відповідно, основне дослідницьке питання може бути сформульовано таким чином: «Якими є механізми й моделі оцінки, у термінах моральної удачі й резилієнтності, дій військовозобов'язаних громадян, що наполегливо ухиляються від виконання громадянського обов'язку під час війни і не досягають цієї мети через невідворотний вплив зовнішніх обставин?».

Вибір методології зумовлений комплексним характером дослідницького питання і передбачав аналіз джерел: 1) актуальних публікацій щодо теоретичних аспектів військової некрополітики і символічного контексту російсько-української війни, а також застосування спірних за своєю суттю понять у словниках опису реалій війни; 2) статистичних досліджень резилієнтності населення України під час фази повномасштабного вторгнення, на базі індикаторів SCORE і SHARP; 3) дискусій щодо моральної удачі за фатальних обставин, на прикладі мисленнєвого експерименту «Спраглий

турист» (2015–2024 pp.), з наступним застосуванням методу моделювання з метою створення варіантів мисленнєвого експерименту, що відповідають актуальному контексту військових і мобілізаційних потреб в умовах особливого періоду в Україні. Відповідно, серед перспектив запровадження результатів, викладених у статті, відзначимо дискусійний потенціал запропонованих мисленнєвих експериментів, адже вони можуть слугувати матеріалом для започаткування публічного і фахового обговорення в українському суспільстві проблематики громадянської відповідальності, з огляду на реалізацію біополітики і некрополітики під час війни.

Терміни, що їх вжито у публікації, слід розуміти у названий далі спосіб [2; 3; 4; 7; 9; 11; 12]. Термін «біополітика» вжито у значенні створення правових умов щодо продуктивної саморегуляції населення, за якої турбота громадян про власне життя і здійснення ними соціально значущого вибору впливає з внутрішньої мотивації й відповідальності, а не слухняного виконання зовнішніх вказівок. *Некрополітику*, своєю чергою, слід витлумачувати як створення правових умов, що дають можливість у кризових ситуаціях долучати громадян до ситуацій і процесів, що становлять потенційний ризик для їхнього життя, наприклад, мобілізація певних груп громадян під час війни, з метою збереження суверенітету і територіальної цілісності держави. «*Доксастична резилієнтність*» у статті виступає як ціннісно-орієнтована індивідуальна стійкість у складних/кризових умовах, за якої суб'єкт не відмовляється від відповідальності і наполегливо продовжує докладати зусиль до реалізації ризикованого чи складного проекту, в якому вбачає сенс. Під *спірними за своєю суттю концептами* слід розуміти контекстуально-залежні поняття, що впливають на інтерпретації дії чи ситуації, наприклад, «мир», «справедливість», «обов'язок». *Моральна удача* у статті позначає стан речей, коли моральне судження стосовно суб'єкта чи його/її дій формується за обставин, коли на дії суб'єкта, крім волевиявлення, впливали додаткові, неконтрольовані, чинники; розгляд *каузального, результативного, конститутивного й ситуативного аспектів* моральної удачі дає можливість здійснити комплексну оцінку моральної відповідальності суб'єкта у такій

ситуації, з урахуванням, відповідно, причин, наслідків, персональних властивостей і переконань суб'єкта, а також сукупності неконтрольованих обставин.

Словники резилієнтності: доксистична резилієнтність, спірні за своєю суттю концепти, біополітика і некрополітика

Дослідник ціннісних аспектів резилієнтності, Берислав Марушич, відзначає, що наполегливість і стійкість у складних умовах визначаються вірою в істинність та досяжність мети, навіть за відсутності достатніх поточних емпіричних даних чи гарантій успішності проекту, а також знанням про виклики і усвідомленням зусиль, що їх слід докласти у процесі досягнення мети [4, с. 146–147]. Зокрема, Марушич наголошує на тому, що «доксистична резилієнтність (doxastic resilience) полягає не в самому факті, що суб'єкт взяв на себе зобов'язання, а радше у тому, що дещо, більшою чи меншою мірою, залежить від агента, і що, з урахуванням складності, *проект вартий докладених зусиль* (переклад і курсив мої. – С. Б.)» [4, с. 150]. Важливим в оцінці резилієнтності є запропоноване Марушичем протиставлення цінісно-значущої доксистичної резилієнтності, з одного боку, й нераціональної негнучкості (на кшталт наполегливості під час азартної гри) – з іншого. Автор також зазначає, що резилієнтність передбачає практичну раціональність свободи, що уможливорює наполегливе прагнення продовжувати боротьбу навіть в умовах невизначеності [4, с. 149]. Отже, резилієнтність у кризових умовах визначається знанням суб'єкта про те, що: 1) резилієнтність потребує внутрішньої мотивації; 2) саме від наполегливих зусиль суб'єкта залежить досягнення мети, і очікуваний стан речей не є результатом випадкових комбінацій рішень зовнішніх акторів.

Важливою, в умовах війни, є ціннісна складова резилієнтності, що передбачає звернення до категорій «свобода» та «справедливість», оскільки унеможливорює нейтральну позицію, незалежно від наявності попереднього досвіду, пов'язаного з участю у бойових діях чи відповідного фаху. Ціннісно-орієнтована резилієнтність також виключає можливість виправдання нейтральної позиції чи бездіяльності (небажання брати участь у процесах) невизначеністю

майбутніх подій і відповідними обмеженнями в прогнозуванні й оцінці ризиків. Відтак, остаточна оцінка ризикованих спроб ухилення військовозобов'язаних осіб від мобілізації у період дії воєнного стану в категоріях резиліентності є проблематичною, оскільки, з одного боку, безумовно присутня внутрішня мотивація і наполегливі зусилля суб'єкта, втім, водночас, прагнення будь-що-будь уникнути виконання громадянського обов'язку (зокрема, й ризик життям задля такого ухилення) дає можливість припускати глибинну логічну суперечливість і нерезиліентність таких спроб, і потребує додаткового осмислення у ціннісному вимірі.

Обмеженням цієї позиції, в умовах воєнного стану, є пастка «спірних за своєю суттю концептів» (essentially contested concepts), до яких Елізабет Форстер та Ісаак Тейлор, у контексті війни, віднесли «мир», «агресію» та «легітимність» [2, с. 98]. Автори відзначають, що теорії збройних конфліктів, які вдаються до цих понять, набувають різних інтерпретацій, і жодна з цих інтерпретацій не може вважатись привілейованою [2, с. 99]. Подібна концептуальна гнучкість, на жаль, створює сприятливе середовище для маніпуляції словниками і гібридного впливу в інформаційному просторі. Наприклад, оціночний компонент концепту «мир» як привабливого стану речей, у контексті резиліентності, втім, припускає несприйняття «миру» як бажаного результату угоди, якщо остання ставить під сумнів суб'єктність. З огляду на це, ціннісно непривабливим є мир, запропонований агресором в умовах окупації територій, і, навпаки, резиліентним є опір, на противагу ухиленню.

Водночас, соціально-політичне і ціннісне навантаження контексту війни впливає на оцінку концептів «життя» і «смерть», а також на ступінь виправдання ризику для життя метою і ситуацією. На прикладі російсько-української війни, Джордж С. Террі розкриває відмінність між ризиками акторів, з огляду на військову некрополітику (martial necropolitics). Зокрема, він відходить від парадигми некрополітики Ахілле Мбембе, за якої суб'єкти під час війни опиняються у ситуації потенційної смерті внаслідок акту суверенної влади, що категоризує певну групу осіб як небажаних (окупантів) і легітимізує знищення військовими, з ризиком для власного життя,

таких осіб вздовж лінії фронту [12, с. 6–7]. Террі зазначає, що хоча потенційна смерть такого роду могла би бути виключеною за відсутності відповідних соціополітичних умов, важливою ціннісною компонентою ситуації ризику життям під час війни є особистісна військова відповідальність як прояв опору і волевиявлення (*martial governmentality* [12, с. 14]), що не зводиться до некрополітичного «дозволу на вбивство» чи мученицької позиції жертви. На прикладі опору України, Террі вказує на те, що акт протистояння агресії, поперше, стає віссю між біополітикою і некрополітикою, оскільки потребує як зовнішніх зусиль влади з мобілізації населення для потенційно небезпечної діяльності, так і автономної потреби військового не лише в ефективному протистоянні агресору, а також у виживанні, щоб забезпечити опір впродовж достатнього проміжку часу; по-друге, саме виживання військового, що виконує бойові завдання, не лише дає змогу трансформувати фізичне знищення інших осіб у збереження політичної суб'єктності власної держави, а й уможливує повсякденне життя цивільного населення [12, с. 10–11].

Моральна удача і відповідальність у контексті виживання

З огляду на названі аспекти ризику для життя у ситуації війни модули виживання військовозобов'язаного громадянина попадають у поле моральної оцінки, щонайменше, з огляду на кілька перспектив: 1) перспектива моральної відповідальності (короткострокової чи довгострокової) за наміри, з яких випливає дія чи бездіяльність особи; 2) перспектива морального статусу / характеристики особи, у світлі її волевиявлення в кризових умовах; 3) перспектива моральної удачі у ситуації невизначеності, де низка подій може бути діахронічно зумовленою обставинами поза індивідуальним вибором, а отже – відбуватись поза контролем і волевиявленням особи (детальніше про підстави поділу на «сім'ї» моральної оцінки, з огляду на удачу й деонтичні судження, див.: [7]).

У цьому контексті цікавою уявляється егоїстично-оптимістична концепція моральної удачі, за Девідом Єнохом та Єгудом Гуттелем [1, с. 3], за якої «внаслідок оптимістичних упереджень особа

може вірити, що така віра [в моральну удачу] надає їй переваги, порівняно з іншими особами, оскільки інші видаються менш таланитими (переклад мій. – С. Б.)» [1, с. 3]. Водночас, такий конститутивний підхід не виключає можливість ситуативної моральної удачі, оскільки реалізація егоїстично-оптимістичного наміру (наприклад, ухилення від мобілізації з метою збереження власного життя) не вичерпується упередженнями, що стають підставою для неморального вибору і спонукають особу для дії, а й уточнюється зовнішніми умовами поза контролем особи. Відтак, оцінюючи моральну відповідальність особи, важливо брати також до уваги вплив сукупності неконтрольованих обставин на реалізацію неморального наміру.

Зокрема, Семюел Кан наводить пропорційну формулу Берштейна («моральна відповідальність особи за наслідки пропорційна каузальному впливу особи на наслідки, а каузальний вплив може бути поза контролем особи (переклад мій. – С. Б.)» [3, с. 113]) для ілюстрації впливу каузальності на моральну відповідальність у вимірі «життя/смерть», у дискусії щодо мисленнєвого експерименту «Спраглий турист», розпочатої у журналі «Метод» (Methode) ще в 2015 р. Кароліною Сарторіо й Метью Тальбертом. За К. Сарторіо, моральна удача є проблематичною, оскільки суперечить принципу, що ми несемо моральну відповідальність виключно за те, що підлягає нашому контролю, і сама відповідальність опиняється поза контролем осіб, оскільки наслідки («внесок у світ», за Сарторіо) перевищують спроможності контролю [9, с. 1–2]. Тим не менш, Сарторіо робить важливе уточнення, що відповідальність за наслідки варто уникати витлумачувати як результативну моральну удачу, «джерелом якої є не втрата особою контролю над власним внеском у ситуацію, а відсутність можливості контролювати вплив на ситуацію з боку інших діячів і механізмів» [9, с. 2; 27]. Своєю чергою, відповідаючи К. Сарторіо, М. Тальберт відзначає, що підставою для морального обвинувачення особи за дію є те, яким чином дія є вираженням сумнівних оціночних суджень, упереджень і неконтрольованих симпатій чи антипатій, що, зокрема, стосуються потреб і інтересів інших осіб [11, с. 181]. Відтак, він зауважує, що навіть за відсутності безпосереднього каузального внеску діяча в те, що він є

особою, схильною до сумнівних оціночних суджень (objectionable evaluative judgments), ми все одно можемо застосовувати звинувачувальні моральні оцінки, на підставі того, що діяч є саме такою особою і спирається у своїх діях на саме такі моральні судження [11, с. 181]. Зокрема, страх за власне життя і бажання ухилитись від мобілізації під час війни можуть бути поза каузальною відповідальністю особи, але дії внаслідок такої сукупності індивідуальних чинників все одно можуть мати ширше суспільне значення і підлягати моральному обвинуваченню.

Оцінюючи каузальний, результативний, конститутивний і ситуативний аспекти моральної удачі у складній ситуації «невдалого ухилення» від виконання громадянського обов'язку під час війни (йдеться про ситуації, коли спроби зберегти власне життя і уникнути участі в бойових діях завершуються смертю внаслідок природних обставин під час здійснення такої спроби), пропоную звернутись до моделювання мисленнєвого експерименту і розгляду його каузальних варіантів у контексті відкладеної моральної відповідальності (оцінки наміру у ситуації, коли його здійснення вже не є можливим).

Моделювання моральної удачі й відповідальності в контексті невдалих спроб ухилення від виконання громадянського обов'язку в умовах війни

Семюел Кан дискутує щодо діахронічної і ситуативної природи моральної удачі. Зокрема, моральна удача може інтерпретуватись як незалежна від вибору, оскільки моральні судження можуть не залежати безпосередньо від суб'єкта, що виконує дію (наприклад, бути зумовленими тим, як ця дія оцінюється в певному історичному контексті), а також ситуативна, оскільки залежить від обставин життя суб'єкта, що передують дії [3, с. 112–113].

Таким чином, у ситуації ухилення від мобілізації під час війни шляхом незаконного перетину кордону можна виокремити кілька каузальних, результативних, конститутивних і ситуативних аспектів, що можуть слугувати підставою для оцінки ситуації «невдалого ухилення» від мобілізації в термінах моральної удачі.

Схематично, ситуацію можна описати у такій системі відношень:

Якщо А, то (не-(В і D) і С або Е), де

А – намір особи ухилитись від участі у бойових діях реалізовано в практичних діях

В – ризик для власного життя за умови гіпотетичної участі в бойових діях (ситуативно-каузальний аспект)

С – ризик для власного життя за умови гіпотетичної втечі під дією природних причин (наприклад, під час перетину природних перешкод, таких як Тиса або Карпати) (ситуативно-каузальний аспект)

Д – прямий ризик для інших осіб, що знаходяться в умовах бойових дій, з боку некомпетентної/немотивованої особи (конститутивно-результативний аспект)

Е – гіпотетичний непрямий ризик для інших, в умовах бойових дій, через виснаження особового складу за відсутності підкріплення, актуалізується через А (результативний аспект)

Зважаючи на те, що моральною удачею є саме вплив чинників, що не залежать від цілепокладання суб'єкта і впливають на реалізацію морально компроментованого наміру, виникають дискусійні питання щодо застосування цієї концепції у випадку, коли ці чинники є неспростовуваними. Зокрема, у продовження філософської дискусії щодо експеримента «Спраглий турист», лишається невизначеною доцільність інтерпретації у термінах моральної удачі загибелі суб'єкта в процесі реалізації такого наміру, що фактично перешкоджає остаточному втіленню сумнівного плану дій.

Відтак, моделюючи ситуації за названими компонентами, можемо сформулювати такі дискусійні питання щодо застосування моральної удачі до ситуації «невдалого ухилення» від мобілізації:

1. Базова ситуація:

Громадянин Х вважає, що його життя має вищу цінність, ніж суверенність його держави, тому він намагається уникнути мобілізації і прагне нелегально перетнути кордон у ризикованих умовах,

щоб не брати участь у бойових діях (непрямо – нехтуючи життям Y, що утримує позиції в зоні бойових дій і потребує підкріплення). Під час втечі, громадянин X потонув у річці Тисі і не спромігся зрадити інтереси держави. Чи можна це вважати моральною удачею X, оскільки сумнівний план не реалізовано?

2. Громадянин X, намагаючись уникнути мобілізації, прагне перетнути кордон і врятувати власне життя (непрямо – нехтуючи життям Y, що утримує позиції в зоні бойових дій і потребує підкріплення). Під час втечі X потонув у річці Тисі, отже, не зміг би надати підкріплення вже за незалежних від нього природних причин (географічних особливостей Тиси). Він також не спромігся нелегально порушити кордон. Чи можна це вважати результативною моральною удачею X?

3. Громадянин X – некомпетентний у військовій справі й емоційно нестабільний; в умовах бойових дій він би становив пряму загрозу для підрозділу (наприклад, з демаскування позицій чи невиконання бойового завдання). X, намагаючись уникнути мобілізації, прагне перетнути кордон і врятувати власне життя (непрямо – нехтуючи життям Y, що утримує позиції в зоні бойових дій і потребує підкріплення); однак, під час втечі, X потонув у річці Тисі. Отже, він не становитиме прямого ризику для життя інших осіб в умовах бойових дій, як під час мобілізації, і опосередковано позитивно впливає на Y. Чи можна це вважати ситуативною моральною удачею X?

4. Громадянин X ставить приватні інтереси вище громадянського обов'язку під час війни і, намагаючись уникнути мобілізації, прагне перетнути кордон і врятувати власне життя (непрямо – нехтуючи життям Y, що утримує позиції в зоні бойових дій і потребує підкріплення). Оскільки, під час втечі, X потонув у річці Тисі, він не зможе стати, наприклад, інформатором країни-агресора і надавати відомості про потоки і обсяг європейської військової допомоги. Чи можна це вважати конститутивною моральною удачею X внаслідок не реалізованого через зовнішні обставини плану?

Таким чином, наведені мисленнєві експерименти уточнюють проблематику ухилення від мобілізації на перетині міграційних студій, етики й філософії політики, а також містять аналітичний

потенціал, що може бути реалізованим як під час війни, з метою включення індикатору моральної удачі до статистичних досліджень резиліентності і готовності до реалізації громадянського обов'язку, так і на етапі післявоєнної розбудови – в пошуках стратегій і підстав морально-етичної оцінки дій суб'єктів впродовж особливого періоду і соціальної згуртованості населення.

Відзначимо, що у ширшому контексті соціально-філософські виміри резиліентності дотичні до проблематики відповідальності, зокрема у вимірах влади й безвладності. Алгіс Мікунас, у контексті російського повномасштабного вторгнення в Україну, описує спробу РФ «зупинити час» (halt time) за допомогою війни й зробити власне молоде покоління безвладним, з проблематичними підставами для резиліентності [5, с. 72]. На противагу цьому, в українському контексті, свобода і ствердження суб'єктності є складовими докстастичної резиліентності як відповідальності і здатності до наполегливого громадянського опору (за принципом «від нас залежить» [4, с. 148]). Відтак, нагальним є аналіз інтенціонально-каузальної структури ухилення від виконання громадянського обов'язку під час фази ескалації війни і загальної мобілізації в умовах воєнного стану, що дасть можливість сформуванню бази не лише для етичного вектору ставлення в українському суспільстві до ухилення від мобілізації як морально компроментованого явища, а й для уточнення наявних ресурсів для належного правового оцінення і попередження відповідних випадків.

Отже, з огляду на дослідницький потенціал і очікуваний практичний результат такої дискусії, можемо сформулювати кілька напрямів для подальшого розгляду у фаховому середовищі, зокрема: визначення інструментів (шкал), якими можна оцінити припустимі ліміти каузальності у ситуації моральної гнучкості; можливість застосування консеквенціалізму до ситуацій, в яких йдеться про намагання врятувати власне життя, нехтуючи життям іншої людини чи встановлюючи ієрархію цінності «життів»; зміни, яких потребує чинне законодавство з метою уникнення такої ієрархії у правовому полі, що стосується мобілізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Enoch D., Guttel E. Cognitive Biases and Moral Luck. *Journal of Moral Philosophy*. 2010. Vol. 7. P. 372–386. DOI: <https://doi.org/10.1163/17452410X511464>
2. Forster E., Taylor I. Asking the fox to guard the chicken coop: In defense of minimalism in the ethics of war and peace. *Journal of International Political Theory*. 2022. Vol. 18(1). P. 91–109. DOI: <https://doi.org/10.1177/1755088220985882>
3. Kahn S. The Thirsty Traveler and Luck-Free Moral Luck. *Problemos*. 2024. Vol. 105. P. 102–115. DOI: <https://doi.org/10.15388/Problemos.2024.105.8>
4. Marušić B. No Grit Without Freedom. *Journal of Ethics and Social Philosophy*. 2022. Vol. 23 (1). P. 144–151. DOI: <https://doi.org/10.26556/jesp.v23i1.1576>
5. Mickūnas A. The Crossing of Borders. *Problemos*. 2022. Vol. 102. P. 59–73. DOI: <https://doi.org/10.15388/Problemos.2022.102.5>
6. Murray Sh. *The «Rally-'Round-the-Flag» Phenomenon and the Diversionary Use of Force*. Oxford Research Encyclopedias. Politics, 2017. DOI: <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.518>
7. Nelkin D. K. Moral Luck. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, 2023. URL: <https://plato.stanford.edu/archives/spr2023/entries/moral-luck>
8. Resilience and cohesion of Ukrainian society during the war. *Periodic report based on monitoring materials from selected regions of Ukraine*. 2023. Issue № 5. Ukrainian Center for Independent Political Research. URL: http://www.ucipr.org.ua/images/files/1806/1806_file.pdf
9. Sartorio C. Resultant Luck and the Thirsty Traveler. *Methodes – Analytic Perspectives*. 2015. Vol. 4(6). P. 153–172. URL: <https://sartorio.arizona.edu/files/Methodes.pdf>
10. *Score-Inspired Holistic Assessment of Resilience of Population (SHARP): Assessing Social Cohesion, Resistance, and People's Needs in Ukraine Amid Russian Full-Scale Invasion – Wave 1 (2022)*. The Partnership Fund for a Resilient Ukraine (PFRU). 2023.

URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/score-inspired-holistic-assessment-resilience-population-sharp-assessing-social-cohesion-resistance-and-peoples-needs-ukraine-amid-russi-an-full-scale-invasion-wave-1-2022>

11. Talbert M. Responsibility without Causation, Luck, and Dying of Thirst. *Method - Analytic Perspectives*. 2015. Vol. 4(6). P. 173–184. URL: <https://philpapers.org/archive/TALRWC.pdf>

12. Terry George Spencer. Martial necropolitics: The position of the combatant in the Russo-Ukrainian war. *New Perspectives. Preprint*. 2024. DOI: <https://doi.org/10.1177/2336825X241240879>

13. *Ukraine – Complex Emergency*. 2023. Fact Sheet № 18. USAID. URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-complex-emergency-fact-sheet-18-fiscal-year-fy-2023>

14. *Ukraine – Humanitarian Response 2023: Situation Report*. 2023. OCHA. URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-humanitarian-response-2023-situation-report-23-nov-2023-enuk>

15. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25.03.1992 (2233-XII) зі змінами від 08.05.2024 (3687-IX). Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>

16. Закон України «Про мобілізаційну підготовку і мобілізацію» (3544-XII) від 21.09.1993. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>

17. Закон України «Про оборону України» від 06.12.1991 (1933-XII) зі змінами від 07.02.2024 (3576-IX). Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>

18. Конституція України. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

19. Платон. Апологія Сократа. *Діалоги*. Харків : Фоліо, 2008.

20. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», № 393/2018 від 26.11.2018. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3932018-25594>

21. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», № 2102-IX від 24.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2>

REFERENCES

- Enoch, D. & Guttel, E. (2010). Cognitive Biases and Moral Luck. *Journal of Moral Philosophy*, 7, 372-86. <https://doi.org/10.1163/174552410X511464>
- Forster, E., & Taylor, I. (2022). Asking the fox to guard the chicken coop: In defense of minimalism in the ethics of war and peace. *Journal of International Political Theory*, 18(1), 91-109. <https://doi.org/10.1177/1755088220985882>
- Kahn, S. (2024). The Thirsty Traveler and Luck-Free Moral Luck. *Problemos*, 105, 102-115. <https://doi.org/10.15388/Problemos.2024.105.8>
- Marušić, B. (2022). No Grit Without Freedom. *Journal of Ethics and Social Philosophy*, 23(1), 144-151. <https://doi.org/10.26556/jesp.v23i1.1576>
- Mickūnas, A. (2022). The Crossing of Borders. *Problemos*, 102, 59-73. <https://doi.org/10.15388/Problemos.2022.102.5>
- Murray, Sh. (2017). The “Rally-Round-the-Flag” Phenomenon and the Diversionary Use of Force. *Oxford Research Encyclopedias. Politics*. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.518>
- Nelkin, D. K. (2023). *Moral Luck*. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Retrieved from <https://plato.stanford.edu/archives/spr2023/entries/moral-luck>
- Resilience and cohesion of Ukrainian society during the war. Periodic report based on monitoring materials from selected regions of Ukraine. (2023). *Ukrainian Center for Independent Political Research*, 5 (January-February). Retrieved from http://www.ucipr.org.ua/images/files/1806/1806_file.pdf
- Sartorio, C. (2015). Resultant Luck and the Thirsty Traveler. *Methodes – Analytic Perspectives*, 4(6), 153-172. Retrieved from <https://sartorio.arizona.edu/files/Methodes.pdf>

Score-Inspired Holistic Assessment of Resilience of Population (SHARP): Assessing Social Cohesion, Resistance, and People's Needs in Ukraine Amid Russian Full-Scale Invasion – Wave 1 (2022). (2023). The Partnership Fund for a Resilient Ukraine (PFRU). Retrieved from <https://reliefweb.int/report/ukraine/score-inspired-holistic-assessment-resilience-population-sharp-assessing-social-cohesion-resistance-and-peoples-needs-ukraine-amid-russian-full-scale-invasion-wave-1-2022>

Talbert, M. (2015). Responsibility without Causation, Luck, and Dying of Thirst. *Methodé – Analytic Perspectives*, 4(6), 173-184. Retrieved from <https://philpapers.org/archive/TALRWC.pdf>

Terry, G. S. (2024). Martial necropolitics: The position of the combatant in the Russo-Ukrainian war. *New Perspectives. Preprint*. <https://doi.org/10.1177/2336825X241240879>

Ukraine – Complex Emergency. Fact Sheet. (2023). *USAID*, #18, June 30. Retrieved from <https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-complex-emergency-fact-sheet-18-fiscal-year-fy-2023>

Ukraine – Humanitarian Response 2023: Situation Report. (2023). *OCHA*. Retrieved from <https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-humanitarian-response-2023-situation-report-23-nov-2023-enuk>

On the Military Duty and Military Service. (1992). Law of Ukraine #2233-XII as of March 25; Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> [In Ukrainian].

The Constitution of Ukraine. 1996. (2019). Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [In Ukrainian].

Plato. *The Apology of Socrates. Dialogy.* (2008). Kharkiv, Folio. [In Ukrainian].

Romanian Border Guards Pulled one more Drowned Man to the Shore of the Tisza River. (2024). *Zaxid.net*. Retrieved from https://zaxid.net/u_rumu_niyi_z_tisi_vityagnuli_shhe_odnogo_mertvogo_cholovika_n1585728 [In Ukrainian].

On the Introduction of Martial Law in Ukraine. (2018). Presidential Decree #393/2018, as of November 26. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/3932018-25594> [In Ukrainian].

On the Introduction of Martial Law in Ukraine. (2022). Presidential Decree # 2102-I, as of February 24. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2> [In Ukrainian].

Svitlana Balinchenko

Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor of the Philosophy Department of Yuriy Fedkovych Chernivtsi national University, Chernivtsi, Ukraine; e-mail: sp.balinchenko@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8345-0522>

Migration-related Aspects of Resilience: the Ukrainian Styx of Moral Luck Abstract

Planned changes in the Ukrainian legislation regarding military service, mobilization and military registration provide for marking the status of "citizens of Ukraine who evade military registration" during the legal regime of martial law. The article, in the format of thought experiments, suggests an example of applying the concepts of moral luck and resilience to modeling the intentional-causal structure of paradoxical situations when illegal migration of the above-mentioned citizens of Ukraine abroad to evade mobilization and avoid risks associated with participation in hostilities, ended in the death of subjects due to the natural circumstances beyond their control during migration. The moral luck problematics in the life-death situations of seeking survival by avoiding civic duty have been considered in the context of the 2015-2024 philosophical discussion on the "Thirsty Traveller" experiment, which is aimed at outlining the blameworthiness of the morally compromised action based on evaluative orientations of the agent of the action. Taking into account the complex existential, socio-philosophical (migratory), deontic, and ethical nature of the issue, the evasion of conscripted citizens from fulfilling their civic duty, as well as illegal

migration during the phase of war escalation and general mobilization during the special period has been considered in the context of modern discussions on martial necropolitics, the value grounds of resilience as responsibility for the consequences and the ability to stand the challenges and duties triggered by the war, as well as the moral and ethical context of blaming and justifying subjects' actions in the relevant mobilization-related cases of moral luck.

Keywords: *resilience, moral luck, migration, biopolitics, necropolitics, mobilization in Ukraine.*